

1900-1950 ARASINDAKİ DÖNEME DAİR KENTSEL BAKIŐLAR, SORGULAMALAR

Hasan Basri KARTAL¹

Asiye Nisa KARTAL²

Özet

Kentlerin nasıl ortaya çıktığı, biçimlendiği ve tarihte kent kavramının neleri karşıladığı konusu bugün hala mimarlık ve ilişkili disiplinleri de içerecek şekilde çeşitli düzlemlerde tartışılmaya devam edilmektedir. Makalenin temel amacı 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyılın ortasına kadar ortaya çıkmış kent teori ve anlayışlarını tartışmaktır. Çalışma genel olarak teorik bir tartışma metodunun altında şekillenmektedir, makale kent kavramına ve kent yapılarının oluşumuna odaklanarak 19. yüzyıla kadar gelen süreci özetleyerek başlar. Ardından makale, 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyılın ortasına kadar süren dönemi; çeşitli teoriler, kuramcılar, mimari pratikler ve metinlerin yardımıyla çerçevelemeye devam eder. Makalede, ‘kent kavramı’, sadece somut bileşenlerin oluşturduğu bir fiziki gerçeklik olmanın yanı sıra aynı zamanda çeşitli insan ilişkilerini içinde barındıran sosyokültürel, mimari bir zemin olarak şekillendiği göz önüne çıkar. XIX. Yüzyıl’a kadar modern anlamıyla oluşmamış kentler, Sanayi Devriminin ardından yeni formlar kazanmıştır. I. Dünya Savaşı kentler üzerinde büyük sorunlara neden olmuş ve bu sorunlar XX. yüzyılın ilk yarısında hâkim olan işlevselci yaklaşım ve modernist kent planlama ideolojisi ile çözülmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Karşı Şehircilik, Ekolojik Yaklaşımlar, Sosyalist Ütopiyalar

---

¹ Doktora Öğrencisi, Nottingham Üniversitesi, Mimarlık ve Yapılı Çevre Bölümü, hbasrik@gmail.com

² Doktora Öğrencisi, Nottingham Üniversitesi, Mimarlık ve Yapılı Çevre Bölümü, a.nisa.gunduz@gmail.com

GİRİŞ

Tarihte ilk defa kent oluşumları M.Ö. 3000'lere Mezopotamya'ya kadar geri götürülür, Antik Çin'de Feng-Shui öğretisi, antik Hint'te Vastushastra öğretisi ve Antik Mısır'da mitoloji kent planlamasına doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmuş önemli dini-mitsel metinlerdir (Yörükkan, 2006: 15-25). Daha sonraki dönemlerde özellikle M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren kent planlamasını ve kentin üzerine üretilen düşünceleri etkileyen bir başka unsur ütopyalardır. Kentlerin gelişmesiyle birlikte felsefi sistemler içerisinde bireyin, dini ruhani otorite yerine kendi benliğini ya da toplumu koyduğu düşünüş biçimleri de ortaya çıkmış ve bu bağlamda ideal toplum ve kent modelleri üretilmiştir (Swingewood, 1998: 36-49; Richter, 2012: 11-23). M.Ö.1.yüzyılda yaşamış olan Vitruvius yazdığı 'Mimarlık Üzerine 10 Kitap' adlı eserinde kent ile ilgili planlama kriterlerini işlevsel gerekçelere dayandırmış ve kent planlamasına yönelik çeşitli ilkeler ortaya koymaya çalışmıştır (Sykes, 2007). Orta Çağ'da, ütöpik kent kuramları ile ilgili olarak Farabi'nin Erdemliler Şehri (Demirel, 2014), İbn-i Sina'nın Şifa'sı (Yıldırım, 2013), İbn-i Bacce'nin Tedbir'ul Mütevahhid'i (Özdemir, 2018), St. Augustinus'un Tanrı Şehri, Thomasso Campanella'nın Güneş Ülkesi (Özkan, 2017), İbn-i Haldun'un Mukaddimesi (Arslan, 2017) önemli metinlerdir. Bu metinler kenti sadece fiziksel bir unsur olarak almamaları ve kent içinde yaşayan bireylerin sosyal ilişkilerinin ideal biçimlerinin tarif edildiği metinler olması bakımından o dönem kentinin sadece fiziksel bir olgu olarak algılanmadığının en önemli kanıtlarındandır.

Orta Çağ'da yaşamış olan çeşitli mimarların metinleri de bu bakımdan önemlidir. Dönemin mimarlarının ve ressamlarının (Abbot Suger, Villard de Honnecourt ve Cesare Cesariano) çizim ve eserlerinde yapılarını bir geometrik düzene oturttukları ve kent planlamasında geometriye önem verdikleri ön plana çıkmaktadır (Graham-Dixon,1999). Rönesans'a gelindiğinde Orta Çağ'daki merkezi konumda bulunan Tanrı kavramı yerine birey oturtulmuş ve buna bağlı olarak Orta Çağ'ın simgeselliği ve anıtsallığının yerine insani ölçütler konmuş bu düşünüş tarzı kenti düşünme biçimini de etkilemiştir. Bu dönemde Vasari, G. Maggi, Filarete, Albrecht Dürer ve Rossetti gibi mimarlar ideal bir Rönesans kenti şeması ortaya koymaya çalışmışlardır (Murray, 1985). Bu dönemden itibaren kent, kentin fiziksel olarak üreticileri konumunda olan mimarlar ve şehir plancıları tarafından sadece pratik ve işlevsel yapısı ve işleyişi içerisinde ele alınmayacak, bunun yanında merkeze geçen öznenin düşünsel dünyasında kurguladığı idealin fiziki bir yansımasının açıklaması olarak da ele alınmaya çalışılacaktır (Mumford, 2007: 355-380).

Rönesans döneminin ideal kent düşüncesi Barok dönem ile uygulama alanında daha fazla karşılık bulmuştur. Rönesans düşüncesinde kiliseye karşıt reformist tutum ve yaklaşımlar önemli bir yer işgal ederken (Graham-Dixon, 1999), Barok dönemde kilisenin inananlarına ve Hristiyanlık inancına karşı çıkanlara yönelik kendi heybetini yeniden ortaya koyma düşüncesi merkezi bir konum teşkil eder. Kentin biçimlendirilişinin üzerinde bu etkiyi görmek mümkündür (Norberg-Schulz, 2003). Ayrıca kentin, bu dönemde ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesinin üzerinde etkisi olduğu çeşitli kent tarihçileri tarafından ileri sürülmüştür. 20.yy'ın önemli post-yapısalcı düşünürlerinden Deleuze, Barok'u sonsuza giden kıvrımlar üzerinden açıklarken dönemin düşüncesinin sanatçı kimliği üzerindeki etkisini şu şekilde aktarır: “*Barok sonsuza giden bir kıvrımdır ve bütüncül bir sanat kurar, resim genişleyerek heykele, heykel büyüyerek mimariye, mimari genişleyip çevresi ile ilişki kurarak peyzaja ve şehirle ilişki kurarak kent planlama sanatına genişler*”. Deleuze bunu diyerek Barok dönem ressamının bu zincirleme ile kent planıcısına dönüştüğünü ileri sürmüştür (Deleuze and Leibniz, 1993:123). Baudrillard ise Barok'u oluşturan bu zincirin aslında aradaki ayrımları yok ederek her şeyi aynılaştıran ve böylece Dünya'daki gerçekliği giderek sanallaştıran karakterine dikkati çekmiş, bu bağlamda kent sakinin kimlikleri arasındaki ayrımı yok ettiğini ileri sürmüştür (Baudrillard and Proto, 2003:81-82). Barok dönemde geometriye dayalı meydan ve bu meydana açılan geniş bulvarlara dayalı kent planlama anlayışı temel olarak kentin zengin burjuvasına hitap edecek şekilde düzenlenmiştir. Bu tasarımda, köylü ve yoksul halk bu planlama anlayışının dışında tutulmuş planlamadan kaynaklanan fiziki ayrışma toplumda sınıfsal ayrışmanın da artmasına neden olmuştur (Norberg-Schulz, 2003).

Barok dönemin düşünce anlayışına ve bunun kentteki fiziksel yansımasına bağlı olarak Avrupa toplumlarında sınıfların ortaya çıkması, daha sonra sınıflar arası çatışmaların ve iç savaşların patlak vermesi (Fransız İhtilali vb.), sanayileşme, açık ekonomik faaliyetler ile ortaya çıkan yeni üretim ve tüketim biçimleri bu dönemdeki hiyerarşik modellerin sorgulanmasına önyak olmuştur. Bu bağlamda yeni ideal toplum düzenleri hem teorik hem de uygulama alanında ortaya çıkmış, bu değişimlerden kentin fiziksel ortamı ve kent üzerine üretilen düşünme biçimleri de etkilenmiştir (Richter, 2012; Mallgrave et al.,2006).

1. 19. Yüzyıl Sonu, 20. Yüzyıl Başı Kente Dair Yaklaşımlar

Karşı şehircilik, Uydu ve Bahçe kentler

XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın ilk yarısı boyunca kentlerin hangi ilkelerle planlanması gerektiğine yönelik kuramların ortaya atıldığı görülmektedir. Bu kuramları ortaya atanlar arasında Le Corbusier, Walter Gropius, F.L.Wright, Tony Garnier, Buckminster Fuller gibi mimarların yanında Ebenezer Howard, Frederic Le Play, Patrick Geddes, Raymond Unwin, Harland Bartholomew, Benoit Levy gibi şehircilik, sosyoloji ve diğer disiplinlerden birçok düşünür de bulunmaktadır (Frampton, 1992). Özellikle kentleşmenin getirdiği olumsuzluklara yönelik analizlerle ortaya çeşitli karşı şehircilik anlayışları çıkmıştır. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren kentlerin aşırı derece de büyümesi banliyölerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Colquhoun, 2005).

Kent nüfusunu dengeleyebilmek için 'bahçekent' ve 'uydukent' kavramlarının ortaya çıkışı da bu yıllara denk gelir. Örneğin, Taylor uydu kenti ekonomik özerkliğe sahip, kentle ilişkili ancak kentten ayrı bir yerleşim olarak tanımlar (Taylor, 1915). Le Play bahçekent kavramını sebze ve meyve yetiştirilen bir işçi kenti olarak ele almıştır (Ragon, 2010: 272-80). Le Play'a göre işçi yoksulluk durumunda hayatta kalabilecektir (Le Play, 1982). Howard ise 'bahçe kenti' kır ve kent ayrımını azaltan bir yapı olarak tanımlar. Howard'a göre kent, Kropotkinci bir anlayışla (bireyselliği güçlü sosyalist toplum), ortak mülk olarak kabul edilmelidir. Bu sebeple, Howard, insanın toprakla bağının kesilmemesi gerektiğini ileri sürerken, kentin bölümlenerek planlanmasına karşı çıkmış ve tarım, ticaret, eğlence, vb. işlevleri aynı potada eritecek bir plan önermiştir (Howard, 2003). Unwin ise kentte planlanmış meydanların inşa edilmesi fikrini savunmuş (Alver, 2012: 119; Mallgrave et al., 2007: 314-6), kentteki yığılmaları yararsız olduğunu ve bunu çözmek için dengeli bir konut yoğunluğu politikasının olması gerektiğini ileri sürmüştür (Uğurlu, 2010:37, 43). Benoit Levy, Howard'ın düşüncelerinin Fransa'daki takipçisidir (Ragon, 2010: 267-84; Uğurlu, 2010:30-40). İskoç asıllı kentleşme ve planlama uzmanı Geddes ise geliştirdiği 'Bölgesel Anket' yöntemiyle, pergel ve cetvel ile kent tasarımına karşı çıkar (Welter, 2003). Geddes'e göre şehircilik, bütün bir uygarlığın gelişmesidir. Geddes küçük ve yeni kentler planlamayı kapitalizmin yıkıcı ve yozlaştırıcı etkilerine karşı bir gereklilik olarak görmektedir (Alver, 2012: 119-20). Geddes'e göre kentlerin aşırı derecede büyümesi örgütsüz bir biçimde gerçekleştiği için karmaşaya neden olmaktadır (Mumford, 2007:574). Geddes, Orta çağ kentini yücelten yaklaşımlara paralel bir anlayışla Sanayi Devrimi ve sonrasını teknolojinin özgürlüğü yok ettiği düşüncesini ileri

sürmüştür (Geddes, 1972). Kendinden sonra özellikle Mumford gibi düşünürleri etkilemiştir (Alver, 2012: 120-1). Geddes'in öğrencisi Marcel de Poëte de Bergsoncu düşünceyi şehircilik anlayışına entegre etmeye çalışmış, şehircilik bilimini sosyolojik, felsefi ve tarihsel yöntemlerle geliştirmeye çalışmıştır. Poëte'ye göre şehirli fenomenlerin ayrıntılı bir tetkikine geçmişin örtüsü altında ulaşılabilir (Poëte, 1925). Poëte, Simmel ve Spengler'den gelen sosyopsikolojik yöntemi benimsemiştir (Ragon, 2010: 452-460; Conrads, 1991).

Doğrusal kent anlayışı ve ulaşım sorununu temel alan tasarımlar

Kentte sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan ulaşım problemlerini çözmeye yönelik kent planlama ilkeleri on dokuzuncu yüzyılın sonu, yirminci yüzyıl başının önemli gelişmelerindedir (Conrads, 1991). Örneğin, İspanya'nın ünlü kent plancısı Soria y Mata doğrusal kent anlayışını üretmiştir. Soria y Mata'ya göre kent uzun bir ana aks boyunca sürmeli ve merkezi olmayan, statik bir yapı olmalıdır (Sarkis et al., 2019). Bu düşünce Mata tarafından başarılı bir şekilde gerçekleştirilememiş olsa da daha sonra Rusya'da 1930'larda uygulanmış ve Le Corbusier'in 'Saint Die'yi yeniden inşasında gündeme gelmiştir (Tunaşat, 1996). Eugene Henard için önemli olan nokta yeni şehirler için planlama ilkeleri ortaya atmak yerine eski şehirlerin şehirleşme problemleriyle ilgilenmektir. Katlı yol ve kavşak projelerinin ilk kez planını çizen Henard, yollardan kazanılan alan ile Paris'te yeşil bir bandın oluşturulması gerektiğinin altını çizmekte ve doğal kaynakların etkili ve verimli kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Özellikle kavşakları, yollardaki dolambacı ve geometrik şekilleri önemseyen Henard, tasarladığı kent planını da yavaş yavaş ulaşımında etki alanı büyüyecek olan motorlu taşıtlara göre kurgulamıştır (Henard, 1905). Henard sadece ulaşımı düşünerek kent sakinlerinin psiko-sosyal yaşamlarını ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Wolf, 1968). Tony Garnier ise planlama anlayışında, kente kültürel ve ekonomik bir özerklik yüklemiş ve kentin yarısını kamusal parkların kapladığı bir alan olarak kurgulamıştır. Garnier, 'Endüstri Kenti'nde XIX. yüzyılda oluşan geleceğe yönelik tüm mimari ütopyaları ve Beaux Arts Okulu'nun klasikçi tavrını sentezliyordu. Kentinde mahkeme, kışla ve hapishane buldurmeyen Garnier, kentlisini sosyalist bir toplum olarak kurgulamıştı (Garnier, 1990). Bir başka kent planlama yaklaşımı da Harland Barthelomew tarafından 'pratik kent' akımı olarak ortaya çıkmıştır. Pratik kent hareketi, kentteki ölçülemeyen anıtsallık, estetik gibi ilkeler yerine ulaşım, sağlık ve konut merkezli sorunlarının çözülmesini temel alan bir yaklaşımı benimsemiştir (Frampton, 1992). Pratik kent anlayışında işlevsellik görsellikten önde gelmektedir. Kentin işleyişinin anlaşılması, kent bölge ilişkilerinin araştırılması ve otomobilin kent ötesi ulaşım imkân sağlaması ile bu akım 'bölge planlama'sının yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu

yaklaşımdan hareketle çeşitli kentlerde bölge planlama ofisleri kurulmuştur (Uğurlu, 2010:40-50).

2. 20. Yüzyıl İlk Yarısı

Sosyalist Ütopya temelli kent anlayışları

Kent planlama anlayışları XIX. yüzyılda sosyalist ütopyalarla (Fourier, Cabet vb. tarafından yaratılan) destek bulmuş, bir anlamda, 1890-1910 yıllarında tasarlanan ütopyalar gerçeğe dönüştürülemeye çalışılmıştır (Tunaşat, 1996). Yirminci yüzyılın ilk yarısında yeni yöntemler geliştirilmiş ve mimarlar tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Le Corbusier, Walter Gropius gibi mimarlar 'rasyonalist kent anlayışları', F. L. Wright ve Lewis Mumford ise 'karşı şehircilik anlayışları' geliştirmişlerdir. Le Corbusier düşüncelerini Pessac Bahçekenti ve Chandigarh kentinde uygulamaya çalışmış, bunun yanında çeşitli ütöpik kentler kurgulamış, kurguladığı ütopyalar birçok kişiyi etkilemiştir (Bookchin,1996:147-8). Le Corbusier 1922'deki ütöpik planında August Perret'in kule kent düşüncesinden yararlanmıştı. 1925'te bu planı geliştirerek Paris için yeniden tasarlanmıştır. 1930'da ise bu düşüncelerini daha da geliştirerek ve 'ışık kent' düşüncesini ortaya atmış (Le Corbusier,1967), 1945'teki 'Ascoral Kenti' projesine kadar çeşitli ütöpik kent tasarımları geliştirmiştir (Uğurlu, 2010:40-50). Le Corbusier'in haricinde, 1925 yılında Frederick Kiesler çeşitli kademeleri barındıran, zeminin parklara, kanallara ayrıldığı bir 'uzaykent' projesi çizmiştir (Kiesler et al., 1986). Mimar Walter Gropius, Le Corbusier'in ışık kent anlayışını 'lameliform evleri'ne uyarlamış, kuleler yerine sokağa dikey olarak inşa edilmiş bina gruplarını ve bunları ayıran yeşil alanlara dayalı bir planlama anlayışı ileri sürmüştür (Gropius and Berdini, 1983). Gropius, Le Corbusier'den daha az radikaldir ve alçak yapılara da ütopyasında yer vermiştir (Ragon, 2010: 430-440). 'Karşı şehircilik anlayışı', Anglo Sakson coğrafyasındaki pek çok mimar ve kent planlamacının fikirlerinde yer almıştır (Tunaşat, 1996).

Bu isimlerin haricinde, kentlilerin yaşadığı düş kırıklıklarını ve gerilimleri, tasarımları ile hafifletmeye dayalı ütöpik projeler üreten mimarlar arasında Buckminster Fuller, Paoli Soleri, Constantinos Doxiades, Yona Friedman, Nicolas Schöffer ve metabolist denilen Japon tasarımcıları da saymak mümkündür. Örneğin Fuller, ekolojik bir perspektif içinde Manhattan Adasını kapatacak ısıtmalı bir kubbe inşa etmeyi düşünmüştür (Bookchin,1996:152). Toplumsal ütopya üretmemiş olsa da New York kentinin gidişatını çizimlerine yansıtmiş ve

çizimlerinde ütopyik gökdelenler çizmiş Hugh Ferriss, 1929'da yazdığı 'Yarının Şehri' adlı eserinde yeni kentlerin gökdelenlerle dolu, büyüleyici, insanı gerilimlere sokan bir yapısı olacağını ileri sürmüştür (Colquhoun, 2006; Mallgrave et al.,2006: 458).

Yine bu dönemde, Wright, -1930'larda yazdığı eserlerinde-, suni ve yabancılaştırıcı kent anlayışının yerine insanla bütünleşik doğayı ihmal etmeyen kent anlayışının önemini savunmaktaydı (Scully, 2011). Teknik ilerlemelerin olumsuzlukları üzerinde duran Wright, 'Broadacre City' projesini geliştirirken, teknolojinin gelişmesi sonucunda insanın kıra yöneleceğini ve toprakla ilişkisine yeniden kavuşacağını savunuyordu (Ragon, 2010: 464-6; Uğurlu, 2010:44). Lewis Mumford Wright'ın bu düşüncelerinin şiddetli bir savunucusu konumundadır. 1924'te yazdığı 'Taş ve Sopalar' (Sticks and Stones) adlı eserinde Mumford, İngiliz kasaba geleneğinin, insanlık tarihinin en iyi toprakla ilişki kurma biçimi olduğunu ileri sürmüştür (Mumford, 1930), İngiliz kasabalarındaki sosyal yapı ile doğa arasındaki mükemmel dengeden övgüyle söz etmiştir (Mallgrave et al.,2006: 153).1934'te yazdığı 'Teknik ve Medeniyet' (Technics and Civilization) adlı eserinde Mumford artık kentteki kapitalizmin durdurulamayacağını, ancak etkilerinin ekonomik ve sosyal kent planlamasıyla dengeli bir hale getirilebileceğinin farkındadır (Mumford, 1963). Mumford, kamusal hizmetlerin toplumda pahalıya mal olduğunu ve komünist bir planlamayla bu işten kurtulunabileceğini örneklerle açıklamıştır (Mallgrave et al.,2006:259).

Le Corbusier'in ışıldayan kent yaklaşımına karşı çıkmış Eliel Saarinen, 1943'te yazmış olduğu 'Kent: Büyümesi Çürümesi ve Geleceği' (The City: Its Growth, Its Decay, Its Future) adlı kitabında organik merkezsizleşme (desantralizasyon)olarak adlandırdığı bir fikri gündeme getirmiştir. Saarinen'e göre kent planlaması organik ilkelere göre yapılmalıdır (Saarinen, 1966 [1943]). Saarinen, geleceğin planlamasındaki yaşanacak problemlerin kentin fiziksel kurulumuna organik ilkelerin de eklenmesi ile çözülebileceğini ileri sürmüştür. Organik ilkeleri, geçmişteki kent planlama ilkelerinde bulabileceğimizi iddia eden Saarinen, kentteki yoğunlaşmanın organik ilkelerle merkezsizleştirilmesi gerektiğinin altını çizer (Mallgrave et al.,2006: 260-270).

Sovyet Plancılığı

Bu dönemdeki, Sovyet Plancıların yaklaşımları bir ütopyanın hayata geçirilmiş olması bakımından önemlidir. Marksist anlayışa paralel olarak Rus plancılar kır kent ayrımını (sınıf ayrımına neden olan şey) yumuşatacak bir planlama anlayışı geliştirmeye çalışmışlardır (Bater, 1980). Bu plancılar, sanayi merkezlerinin kent alanları içinde ayırım edilerek bölgesel

otonomilerin yaratılmasını savunmuşlardır. Tarımın sanayileştirilmesini temel alan yaklaşımlar, Rus plancılara göre devletin politik yapısını yansıtmalı, sosyalist ütopyalara hayata geçirilmesine önayak olmalıdır (Uğurlu, 2010: 45-6).

Bolşevik ihtilalinin gerçekleşmesiyle birlikte özel mülkiyetin lağvedilmesi, toprağın sosyalist devlet tarafından düzenlenmesi ve nüfusun ülke içerisinde dengeli yayılmaya çalışılması konuları nedeniyle, Rusya bu dönemde birçok mimarının ilgi odağına girmiştir. Ardından, sosyalist bir kentin nasıl olması gerektiğine dair örnek çalışmalar yapılmış ve kentler bu ilkelere uygun olarak tasarlanmaya çalışılmıştır (Smagacz-Poziemska et al., 2017; White, 1978).1920'lerde ortaya çıkan sosyal konut anlayışının 30'larda çökmesiyle birlikte Rusya'daki sosyalist anlayışlar yavaş yavaş geçerliliğini yitirmiştir (Ragon, 2010:468-71).

CIAM Kongreleri

XX. yüzyılda savaşların yaşanmasıyla birlikte 1927'den itibaren kentlerde konut sorunları öne çıkmıştır. Bu sebeple, konutlara yönelik ölçü ve standartların belirlenmesi ve dönemin kentinin nasıl olması gerektiğinin tartışıldığı uluslararası CIAM kongreleri düzenlenmeye başlanmıştır (Frampton, 1992). İlki 1928'de toplanan CIAM, 1956'ya kadar sürmüştür. İlk toplantısı bir şehircilik taslağına dönen CIAM, II. toplantısında şehir iskân politikalarının nasıl düzenleneceği konusunda toplanmıştır. III. CIAM toplantısı kentteki yapıların nasıl hızlı bir şekilde üretileceğine dair standartları içermektedir. IV. CIAM belki de en önemli toplantılardan biridir. İşlevsel kent teması altında toplanması arzulanan IV. CIAM, 33 farklı kente yönelik analizlerin sunulduğu ve ortak kent planlama ilkelerinin oluşturulduğu 'Atina Şartı'nın ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Le Corbusier yaptığı çalışmalarla Atina Şartı'nı CIAM'ın tek resmî sonuç metni haline getirmiştir. Atina Şartı kendinden önceki birçok düşüncenin derlenmiş bir biçimi olmasına rağmen, Le Corbusier tarafından devrimci bir belge olarak nitelendirilmiştir (Mumford, 2002). Ardından V. CIAM halkın kentteki konut ve eğlence ihtiyacını göz önünde bulunduran bir anlayış geliştirmek üzere toplanmış, VI. CIAM II. Dünya Savaşı yüzünden yapılamamıştır, VIII. CIAM'a soğuk savaş döneminin doğu batı (komünist-kapitalist) karşıtlığı damgasını vurmuştur. IX. CIAM ise karşıt görüşlerin ve kuşak çatışmalarına sahne olmuş, X. CIAM, 'Team 10' ismi verilen brütalizm ve yapısalcılık anlayışını benimsemiş bir grubun ortaya çıkmasına önayak olmuştur (Ingberman, 1994). CIAM'ın ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde 1920'lerin sonlarından II. Dünya Savaşı'na kadar birçok sosyal konut ve yaşam üniteleri tasarlanmıştır.

1930-40'lı yıllarda CIAM'ın ilkeleri dışında hareket eden, özellikle de tarihsel verileri dikkate alarak planlama yapan çeşitli kent plancıları da olmuştur. Bu plancılar arasında Agache (Rio de Jenario), Greber (Philedelphia), Forestier (Lizbon ve Havana), Ernest Hebrard (Selanik ve Atina), Henry Prost (Fas, İstanbul, Paris) sayılabilir. Bu plancılar Prost başkanlığında Fransız Şehircilik Derneğini kurmuşlar, eski kentleri olabildiğince muhafaza edip bunlarla uyumlu bir şekilde yeni ilaveler yaparak kenti büyütmeyle dayalı bir anlayışı benimsemişlerdir (Ragon, 2010:437-50; Tunaşat, 1996).

Sonuç

Tarih boyunca birçok düşünür kentin fiziksel yapısı ve soyut bileşenleri üzerine düşünmüş, kentlinin kent mekânları ile etkileşimi üzerine çözümler getirmeye çalışmıştır. Orta çağ öncesi dinsel ve mitsel öğretiler, doğal yönlendirmeler ve çevresel kısıtlama ve olanaklar çerçevesinde gelişen ve dönüşen kent ve kente dair kuramsallaştırmalar, 15.yüzyıldan itibaren yeni bir yola girmiştir. Özellikle Rönesans ve Aydınlanma dönemi sonrası, kendi 'ben'ini çevresinden ayırt eden ve bu farkındalık bilinci ile, kente yaklaşımında kendi döneminin anlayışını yansıtan kentli; ideallerini pratiğe dökmüş, kentin fizik mekânında uygulamaya çalışmıştır. 19. Yüzyıl pozitif bilimlerin yanında, sosyal bilimler ve insan bilimleri için önemli bir dönüm noktası olmuş, günümüze gelen süreçte mimarlık ve ilişkili disiplinlerde tartışılan konuların genel olarak temelini oluşturmuştur. XIX. Yüzyıl'a kadar modern anlamıyla oluşmamış kentler, Sanayi Devriminin getirdiği yeni sorunlar, bireyin psikolojisinde ve yaşam şartlarındaki çeşitli gerilimlerle; yeni formlar kazanmış, değişimlere paralel olarak sosyalist ütopiyalar daha sonra da kent sosyolojisi çalışmalarını ortaya çıkarmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası kentlerde ortaya çıkan konut sorunları ve yıkımlar ile ilgili olarak dönemin bu problemleri çözme yaklaşımı kapsamında ürettiği kongreler, XX. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan kent kuramları, kentsel tasarım ve planlama üzerine önemli katkılar sunmuşlardır.

KAYNAKÇA

Alver, K. (2012). Kent Sosyolojisi. Ankara, Türkiye: Hece Yayınları.

Arslan, O. (2017). İbn-i Haldûn ve Jared Diamond'da Uygarlıkların Farklı Hızda Gelişmesinin İncelenmesi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4 (12), 283-298.

- Bater, J. H. (1980). *The Soviet city: Ideal and reality*. London: Edward Arnold.
- Baudrillard, J., Proto, F. (2003). *Mass, identity, architecture: Architectural writings of Jean Baudrillard*. Chichester, West Sussex: Wiley-Academy.
- Beevers, R. (2014). *Garden city utopia: A critical biography of ebenezzer howard*. Place of publication not identified: Palgrave Macmillan.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Colquhoun, A. (2005). *Mimari Eleştiri Yazıları*. çev. Ali Cengizkan. İstanbul, Türkiye: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Colquhoun, A. (2006). *Modern architecture*. Oxford: Oxford University Press.
- Conrads, U. (1991). *20. yy. Mimarisinde Program ve Manifestolar*. çev. Sevinç Yavuz. İstanbul: Türkiye: Şevki Vanlı Vakfı Yayınları.
- Deleuze, G., Leibniz, G. W. (1993). *The fold: Leibniz and the Baroque*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Demirel, D. (2014). *Farabi'nin İdeal Devleti: Erdemli Şehir*. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1).
- Foster, H. (2013). *Sanat-Mimarlık Kompleksi. Küreselleşme Çağında Sanat*. İstanbul, Türkiye: İletişim.
- Frampton, K. (1992). *Modern architecture: A critical history*. London: Thames and Hudson.
- Garnier, T. (1990). *Une cité industrielle*. New York: Rizzoli.
- Geddes, P. (1972). *Patrick Geddes: Spokesman for man and the environment: a selection*. New Brunswick, N.J: Rutgers University Press.
- Graham-Dixon, A. (1999). *Renaissance*. Berkeley: University of California Press.
- Gropius, W., & Berdini, P. (1983). *Walter Gropius*. Bologna: Zanichelli.
- Hall, P., & Ward, C. (2014). *Sociable cities: The 21st-century reinvention of the garden city*. London: Routledge.
- Henard, E. (1905). *Etudes sur les transformations de Paris*. Paris: Champion.

- Howard, E. (2003). *To-morrow: A peaceful path to real reform*. London: Routledge.
- Ingberman, S. (1994). *ABC: International constructivist architecture, 1922-1939*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Kiesler, F., Pincus-Witten, R., Barr, A. H., Alfred Kren Gallery., & Jason McCoy, Inc. (1986). *Frederick Kiesler (1890-1965), galaxies*. New York: Alfred Kren Gallery.
- Le Corbusier. (1967). *The radiant city: Elements of a doctrine of urbanism to be used as the basis of our machine-made civilization*. London: Faber.
- Le Play, F. (1982). *On family, work, and social change*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mallgrave, H. F. (2007). *Architectural theory*. Oxford: Blackwell.
- Mallgrave, H. F., Contandriopoulos, C. (2006). *Architectural theory*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- Mumford, E. P. (2002). *The CIAM discourse on urbanism, 1928-1960*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Mumford, L. (1930). *Architecture and civilization: An extract from "Sticks and stones."*. Pittsburgh: Laboratory Press.
- Mumford, L. (1963). *Technics and civilization*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri. Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. çev. Gürol Koca. Tamer Tosun. İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Murray, P. (1985). *Renaissance architecture*. New York: Electa/Rizzoli.
- Norberg-Schulz, C. (2003). *Baroque architecture*. Milan: Electa.
- Ostrowski, W. (1973). *Contemporary town planning: Present trends*. The Hague: International Federation for Housing and Planning.
- Özdemir, İ. (2018). *İbn Bacce'de Düşünülür Nesnelere İle Birleşmenin Basamakları*. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, (25), 51-69.
- Özkan, M. (2017). *Thomas More, Francis Bacon ve Tommaso Campanella'nın Ütopyalarında Bilim ve Eğitim Felsefesi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (2), 609-624.

Poëte, M. (1925). How Paris was formed. Paris: Librairie Hachette.

Ragon, M. (2010). Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi. İstanbul, Türkiye: Kabalcı Yayınları.

Richter, R. (2012). Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş. çev. Necmeddin Doğan. İstanbul, Türkiye: Küre Yayınları.

Saarinen, E. (1966) [1943]. THE CITY: Its Growth, its Decay, its Future. The M.I.T. Press: Cambridge, Massachusetts.

Sarkis, H., Barrio, R. S., & Kozlowski, G. (2019). The World as an Architectural Project. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Scully, V. (2011). Frank Lloyd Wright. Whitefish, MT: Literary Licensing.

Smagacz-Poziemska, M., Frysztacki, K., & Bukowski, A. (2017). Re-Imagining the city: municipality and urbanity today from a sociological perspective. Kraków: Jagiellonian University Press.

Swingewood, E. (1998). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. çev. Osman Akınhay. Ankara, Türkiye: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sykes, K. (2007). The architecture reader: Essential writings from Vitruvius to the present. New York: George Braziller Publishers.

Taylor, G. R. (1915). Satellite cities: A study of industrial suburbs, by Graham Romeyn Taylor. New York and: D. Appleton and Co.

Tunaşat, O. (1996). Mimari Akımlar-II. İstanbul, Türkiye: YEM Yayınları.

Uğurlu, Ö. (2010). Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları. İstanbul, Türkiye: Örgün Yayınları.

Welter, V. (2003). Biopolis: Patrick Geddes and the city of life. Cambridge, Mass: MIT.

White, D. F. (2008). Bookchin: A critical appraisal. London: Pluto Press.

White, P. M. (1978). Planning of urban transport systems in the Soviet Union: A policy analysis. Birmingham: Centre for Urban and Regional Studies, University of Birmingham.

Wolf, P. W. (1968). Eugene Henard and city planning of Paris, 1900-1914.

Yıldırım, Ş. (2013). İbn Sînâ ve Descartes'ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması I. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0 (2), 97-129.

Yörük, A. (2006). Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, Ankara, Türkiye: Nobel Yayın Dağıtım.

THE PERSPECTIVES AND QUERIES ON ‘THE URBAN’ BETWEEN THE PERIOD OF THE 1900 AND 1950

Abstract

The matters of how the urban areas emerged, shaped and what the urban concept has meant in the past and present have been discussed in the diverse disciplines besides the architecture and related fields. The main purpose of this article is to discuss the urban theories and understandings from the late 19th century until the first part’s ending of the 20th century. With following a theoretical approach, the article begins with disclosing the period up to the 19th century by focusing on the urban concept and the urban structures’ formations. Then, the article discusses the period from the late 19th century until the first part’s ending of the 20th century under the lights of the different theories and ideas, architectural practices, and texts. The article reveals that the ‘urban concept’ is not only a physical reality, despite its tangible components, it is also a sociocultural and architectural entity that includes diverse human relations. The urban, which has not been formed in a modern sense until the 19th century, gained new structures following the Industrial Revolution. The problems derived from the First World War have been tried to overcome through the functionalist approaches and modernist urban planning ideology in the first half of the twentieth century.

Keywords: Urban, Counter-urbanisation, Ecological Approaches, Sociologist Utopias